

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Књига IV

ДОБРИ, НОРМАЛНИ, ПОШТЕНИ, ПОЖРТВОВАНИ У КЊИЖЕВНОСТИ, ЈЕЗИКУ И УМЕТНОСТИ

Зборник радова са научног округлог стола
ДОБРИ, НОРМАЛНИ, ПОШТЕНИ, ПОЖРТВОВАНИ У КЊИЖЕВНОСТИ, ЈЕЗИКУ И УМЕТНОСТИ,
одржаног у оквиру XVIII међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност
(Крагујевац/Андрићград, 10–12. новембар 2023) и то као резултат рада на пројекту КЊИЖЕВНО-ЛИНГВИСТИЧКО-КУЛТУРОЛОШКА
ХУМАНО(ПО)ЕТИКА:
ДОБАР – ЛОШ, ЗАО
Центра за научноистраживачки рад Филолошко-уметничког факултета 2023–2024.

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Председник

Мр Зоран Комадина, редовни професор

Потпредседници

Др Милош Ковачевић, редовни професор

Др Драган Бошковић, редовни професор

Чланови

Др Владимир Поломац, редовни професор

Др Часлав Николић, редовни професор

Др Бранка Радовић, редовни професор

Др Биљана Мандић, ванредни професор

Др Јелена Атанасијевић, редовни професор

Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор

Др Катарина Мелић, редовни професор

Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор,

Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија

Др Анђелка Пејовић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд

Др Ала Татаренко, ванредни професор, Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко“, Лавов, Украјина

Др Зринка Блажевић, ванредни професор, Филозофски факултет, Загреб, Хрватска

Др Миланка Бабић, редовни професор, Филозофски факултет,

Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина

Др Михај Радан, редовни професор, Факултет за историју,

филологију и теологију, Темишвар, Румунија

Др Димка Савова, редовни професор, Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска

Др Јелица Стојановић, редовни професор, Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Рецензенти

Проф. др Рајна Драгићевић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Сања Ђуровић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Милка Николић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Јелена Јовановић Симић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Соња Филиповић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Јелена Петковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Јелена Арсенијевић Митрић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Владан Павловић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Проф. др Мирјана Мишковић Луковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Николина Зобеница, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Тајана Пауновић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Проф. др Оливера Радуловић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Часлав Николић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Дејан Милутиновић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Проф. др Томислав Павловић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Горана Раичевић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Душан Живковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Славко Станојчић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Др Тајана Јовићевић, Институт за књижевност и уметност

Проф. др Тајана Милићев, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Саша Радовановић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Марија Лојаница, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Биљана Влашковић Илић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Проф. др Јелена Јовановић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Проф. др Олга Панић Кавгић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Јасмина Теодоровић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Доц. др Тијана Матовић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Нишу

Доц. др Тамара Лутовац Казновац, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Доц. др Катарина Беговић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Доц. др Ивана Митић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Доц. др Јелена Марићевић Балаћ, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Доц. др Александра Јанић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Доц. др Бојана Јаковљевић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Доц. др Ненад Крчић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

Доц. др Милена Нешић Павковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Доц. др Нина Манојловић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Доц. др Маја Антић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Доц. др Јелена Младеновић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

XVIII међународни научни скуп
Српски језик, књижевност, уметност

Књига IV

ДОБРИ, НОРМАЛНИ, ПОШТЕНИ, ПОЖРТВОВАНИ У КЊИЖЕВНОСТИ, ЈЕЗИКУ И УМЕТНОСТИ

КЊИЖЕВНО-ЛИНГВИСТИЧКО-КУЛТУРОЛОШКА
ХУМАНО(ПО)ЕТИКА:
ДОБАР – ЛОШ, ЗАО

*Пројекат Центра за научноистраживачки рад
Филолошко-уметничког факултета (2023–2024)*

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Андрићев институт, Андрићград
2024.

САДРЖАЈ

- Ђорђе М. Ђурђевић и Часлав В. Николић*
ЕСХАТОЛОШКИ УСУД ДОБРА У МОЛИТВИ ОЧЕНАШ / 9
- Нина Ж. Манојловић и Јелена М. Јосијевић*
КОГНИТИВНОПРАГМАТИЧКИ АСПЕКТИ АПЕЛАТИВНИХ
ФОРМИ У АКАТИСТУ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ / 27
- Александра Д. Ракић и Јулијана С. Деспојевић*
ЈЕЗИК БЛАГОСЛОВА КАО ГОВОРНЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ –
СИНТАКСИЧКО-СЕМАНТИЧКИ И ЛЕКСИЧКИ АСПЕКАТ / 43
- Биљана С. Ристић*
ДОБРО(ТА) У ПОСЛОВИЦАМА: СЕМАНТИЧКЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ И КОНЦЕПТ / 57
- Весна Н. Ђорђевић*
ПОРЕДБЕНИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ ТИПА ДОБАР КАО
ХЛЕБ У МЕДИЈСКОМ ДИСКУРСУ / 73
- Марко М. Милошевић и Милојка С. Робаћ*
ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА КОНСТИТУЕНТОМ ДОБАР/ДОБРО (БОЉЕ/НАЈБОЉЕ) / 85
- Ђорђе Р. Ошашевић*
ЕТИЧКИ ЕУФЕМИЗМИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈАВНОМ ДИСКУРСУ / 101
- Ана В. Пејровић и Јована Д. Базић*
УЧТИВОСТ И НЕУЧТИВОСТ У СРПСКОМ ПОЛИТИЧКОМ ДИСКУРСУ / 113
- Марија Ж. Ненадић*
ТВОРБЕНО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ИЗВЕДЕНИЦА СА
КОРЕНСКОМ ОСНОВОМ ДОБАР-/ДОБР- / 127
- Арсеније М. Срећковић*
СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ЕТИЧКИХ ПОРУКА У ПЕСМАМА РАДОВАНА
БЕЋИРОВИЋА: ПРИЛОГ НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ / 143
- Ђорђе Р. Радовановић и Александра В. Чебашек Нешиковић*
„ОНАМО СВЕТЛИ БОГОМАЈКА, А ЈА ЈОЈ НА ПОКЛОЊЕЊЕ СТУПАМ”:
(БЕЗ)ГРЕШНОСТ И УКЛЕТА ДОБРОТА У „ЗАПИСУ О ДАРОВИМА
МОЈЕ РОЂАКЕ МАРИЈЕ” МОМЧИЛА НАСТАСИЈЕВИЋА / 157
- Лидија В. Пејровић*
(НЕ)МОГУЋИ ХУМАНИ ИДЕНТИТЕТ У РОМАНУ
ЦРВЕНЕ МАГЛЕ ДРАГИШЕ ВАСИЋА / 171
- Оља С. Василева*
ХУМАНИСТИЧКИ МИКРОПОЕНТИЛИЗАМ ПРИПОВЕТКЕ
ТИРАНИЈА МИОДРАГА БУЛАТОВИЋА / 185
- Јована С. Анђелковић*
ПРИНЦИП ДОБРОГ, БОЉЕГ ОД И НАЈБОЉЕГ У
ПРОКЛЕТОЈ АВЛИЈИ ИВЕ АНДРИЋА / 197
- Јелена М. Павловић Јовановић и Наташа А. Спасић*
ДОБРИ, ПОШТЕНИ И ПРАВЕДНИ У СРПСКИМ ЗАКОНИМА
19. ВЕКА – ЈЕЗИЧКА И КУЛТУРОЛОШКА АНАЛИЗА / 209

Милица А. Кандић и Ана С. Живковић
ФИГУРА ПАТНИКА У ПЕСНИЧКОЈ ЗБИРЦИ ТУЖНА
КЊИГА ЈОВАНА СУНДЕЧИЋА / 223

Katarina B. Subanović
BETTER OFF ANALYTICAL THAN ASSUMPTIVE: A COLLOSTRUCTIONAL
STUDY ON THE *BETTER OFF ADJ* CONSTRUCTION / 243

Marija N. Janevska & Danica M. Jerotijeвић Tišma
FROM BRUCE WAYNE TO BATMAN:
UTILIZATION OF VOICE IN CHARACTER PORTRAYAL / 255

Tamara N. Janevska
THE (FE)MALE REPRESENTATION OF VIRTUE IN SUPERHERO COMICS / 271

Наташа М. Милојевић и Тијана З. Машиновић
ДОБРИ МОМЦИ КОЈИ НОСЕ ВАТРУ:
ЕТИЧКИ ПРИНЦИПИ НА ЗГАРИШТУ ПОСТМОДЕРНИЗМА
У РОМАНУ ПУТ КОРМАКА МАКАРТИЈА / 283

Милан Д. Тодоровић и Ивона З. Радојевић Алексић
ДЕТЕКТИВИ ПЕНЗИОНЕРИ: ДОБРОЋУДНИ И ОШТРОУМНИ
СТАРЦИ И СТАРИЦЕ У ПОТРАЗИ ЗА ПРАВДОМ У РОМАНУ
КЛУБ УБИСТАВА ЧЕТВРТКОМ РИЧАРДА ОЗМАНА / 297

Теодора С. Илић
ХЕРОЈСКА ОДИСЕЈА КЕТНИС ЕВЕРДИН: ИЗБОР И ОТПОР
У ТРИЛОГИЈИ ИГРЕ ГЛАДИ СУЗАН КОЛИНС / 311

Aleksandra Z. Stojanović
IN SEARCH OF THE GOOD CITY: NEIL GAIMAN'S *NEVERWHERE*
AND THE COMPLEXITY OF ETHICAL URBANITY / 323

Milica S. Stanković
"I HAVE PEOPLE WAITING FOR ME": THE REDEMPTIVE POWER
OF LOVE AND SACRIFICE IN *BETTER CALL SAUL* / 335

Sladana Stamenković
"IT BEGINS WITH A CHILD": INNOCENCE VS. EXPERIENCE
IN *WATCHMEN: DOOMSDAY CLOCK* SERIES / 351

Наташа П. Ракић и Јелена Н. Арсенијевић Миширић
ДИЈАЛЕКТИКА ДОБРА И ЗЛА У ДРАМИ БЕРТОЛТА
БРЕХТА *ДОБРИ ЧОВЕК ИЗ СЕЧУАНА* / 267

Марија М. Пејић и Данијела М. Јањић
ДАНТЕ (СУПЕР)ХЕРОЈ XX И XXI ВЕКА / 381

Катариона В. Мелић и Милана Л. Додић
КУЛТУРА КАО ВИД ОТПОРА ДЕХУМАНИЗАЦИЈИ ЧОВЕКА
У КОНЦЕНТРАЦИОНИМ ЛОГОРИМА / 391

Јована Д. Костић
О ЕТИЦИ ЕМАНУЕЛА ЛЕВИНАСА / 403

Нина Ж. Манојловић¹

*Филолошко-уметнички факултет
Универзитета у Крагујевцу
Катедра за англистику*

Јелена М. Јосијевић

*Филолошко-уметнички факултет
Универзитета у Крагујевцу
Катедра за англистику*

КОГНИТИВНОПРАГМАТИЧКИ АСПЕКТИ АПЕЛАТИВНИХ ФОРМИ У АКАТИСТУ ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ

Апелативне форме у *Акатисти Пресветој Богородици* представљају метафоричке (ређе метонимијске) изразе који имају изразито експлицитну форму *А је Б*. Циљ истраживања у овом раду јесте да се испитају интерпретативни механизми који се користе при процесуирању поетских метафора, које представљају изразито креативну употребу језика. Фокус рада је на емергентним својствима (енгл. *emergent properties*) и slabим пропозиционим ефектима (енгл. *weak propositional effects*). Анализа показује да су емергентна својства заједничка за више семантичких поља атестираних у корпусу и да се могу груписати у два главна огранка – пружање помоћи и заштите и (најава) несазнатног. Због природе текста и самих израза који представљају изразито поетске метафоре, емергентна својства (контекстуалне импликације) веома су општег типа, те анализа показује да се може издвојити „надређено” својство ’која поседује (немерљиву) доброту/врлину’, које би било заједничко за све атестираних примере. Као што је случај са емергентним својствима, и слаби пропозициони ефекти прате дискурзивне одлике текста и творе богату сликовну схему. Такође, различите пропозиције које могу постати манифестне приликом интерпретације умногоме зависе од општег знања (енгл. *general knowledge*) и заједничког знања заједнице (енгл. *communal common ground*), што је и разлог спровођења анализе у оквиру претпостављеног религијског контекста.

Кључне речи: креативне/поетске метафоре, теорија релеванције, емергентна својства, слаби пропозициони ефекти, мариологија

1. Увод

Када су метафорички изрази у питању, постоји континуум степена неодређености – од недвосмислено конвенционализованих и лексикализованих употреба до изразито необичних и поетских употреба (Вега Морено 2007). Примери ексцерпирани за анализу спроведену у овом раду управо представљају оно што се у оквиру истраживања која се бави метафором назива новим и/или креативним метафорама (Вилсон и Карстон

¹ manojlovic.nina@gmail.com, nina.manojlovic@filum.kg.ac.rs

2019, Карстон 2018, Кликовац 2004, Лејкоф и Џонсон 1980/2003 и др.) те постоји консензус у вези са статусом наведених примера. Када говоримо о когнитивној лингвистици, оваква међудоменска пресликавања нису фреквентна у језику (самим тим ни у когницији говорника) и не одликује их систематичност карактеристична за појмовне метафоре, те приступ који може пружити анализу изразито неконвенционалних израза јесте когнитивно-инференцијална прагматика, због чега је за теоријски оквир у овом раду одабрана теорија релеванције.

Интерпретација примера који су предмет наше анализе укључиваће емергентна својства, али и слабе пропозиционе ефекте (који се могу разликовати од једног примаоца поруке до другог). Прагматичке теорије, поред објашњења јако саопштених (*strongly communicated*) и веома јасно одређених експликатура и импликатура које чине прототипично говорниково значење, треба да разјасне и слабе пропозиционе ефекте који јесу део намераваног уноса (*intended import*) исказа или текста, али и широк опсег ефеката који се радије могу описати као непропозициони, а које текст или исказ може активирати код слушаоца или читаоца (Вилсон и Карстон 2019). Теорија релеванције од самих својих зачетака настоји да утврди скуп прагматичких принципа и механизма који се могу применити на цео опсег демонстративно интенционалних комуникативних чинова – вербалних и невербалних, показивања и казивања, детерминисаних и недетерминисаних, дословних и фигуративних, пропозиционих и непропозиционих (Спербер и Вилсон 1986/1995, 2015; Карстон 2002, 2010; Вилсон и Спербер 2012). Стога сматрамо да је овај теоријски оквир најадекватнији за анализу спроведену у овом раду.

Други битан аспект анализе јесте и то што је текст из ког су примери преузети религијског карактера, те има јасну намену² и контекст рецепције. Основна функција анализираног текста јесте литургијска, односно, он је унапред створен са намером припадности хришћанско-литургијској заједници. У том смислу интерпретација датих израза вођена је и усмерена, што омогућава прецизнију анализу и утврђивање евентуалних емергентних својстава и слабих пропозиционих. Међутим, овде треба напоменути да примери изузетно креативних/поетских метафоричких израза могу бити анализирани и као дословно употребљени изрази чија се релеванција налази у импликатурама које генерирају (в. Карстон 2010). У том случају емергентна својства описана у овом раду била би занемарена и релеванција би се налазила искључиво у slabим пропозиционим и непропозиционим ефектима. У овом раду смо се определили за експликатурну анализу, те је циљ рада издвајање емергентних својстава. Главна хипотеза јесте да ће атестирана емергентна својства бити веома општег карактера. С друге стране, слаби пропозициони и непропозициони ефекти у великој

2 Управо због тога анализа спроведена у овом раду фокусирана је на претпостављени и намеравани религијски контекст (изузимајући интерпретацију код, рецимо, атеиста или агностика).

мери зависе од примаоца текста и контекста рецепције (нпр. литургијска наспрам уметничке/књижевнотеоријска или лингвистичка) те не могу бити предмет исцрпне и адекватне лингвистичке анализе.

2. Теоријски оквир

Као што је већ наведено, у овом раду примарна перспектива јесте управо когнитивнопрагматичка, и то из позиције теорије релеванције (Карстон 2002, Спербер и Вилсон 1986/95, 1987). Према овом приступу, комуникација почива на два основна принципа – когнитивни и комуникативни принцип релеванције. Први принцип претпоставља да људска когниција тежи ка максимизацији релеванције, док други принцип постулира да сваки вербални и невербални интенционални стимуланс носи претпоставку сопственој оптималној релеванцији. Сама релеванција није мерљив појам, већ представља однос постигнутих когнитивних ефеката и уложеног напора – што је већи број когнитивних ефеката то је релеванција већа, односно што је већи напор релеванција је мања. Оптимално релевантан стимуланс довољно је релевантан да привуче саговорникову пажњу и оправда уложени напор, али и најрелевантнији могући у складу са говорниковим способностима и склоностима. У потрази за релеванцијом саговорник се користи стратегијом најмањег напора – интерпретативне хипотезе о тумачењу говорниковог исказа формирају се према редоследу њихове приступачности и процес се завршава када саговорник задовољи сопствено очекивање релеванције датог исказа (или ако до очекиване релеванције не може доћи). Интерпретативне хипотезе формирају се брзо и онлајн и могу бити јаче или слабије саопштене. Наиме, што је већа разлика између кодираниг и саопштеног садржаја то је експликатура³ слабија. Импликатура⁴ је јака уколико је неопходна за разумевање говорниковог значења, док слабе импликатуре нису изразито манифестне⁵ и за њихово извођење углавном је одговоран саговорник. Управо се у поетском изражавању користи потенцијал слабих импликатура јер се генерира шири спектар слабих претпоставки које зависе од склоности и способности саговорника/примаоца текста, те објашњава разноликост при тумачењу уметничких дела (Мишковић-Луковић 2018: 152).

У складу са теоријом релеванције, у оквиру поља лексичке прагматике интерпретација израза у контексту најчешће подразумева формирање

3 Експликатура је „пропозиција која се саопштава у исказу ако настаје развојем (тј. Прагматичким обогаћењем) једне од логичких форми кодираних у исказу или развојем реченичног дела логичке форме исказа.” (Мишковић-Луковић 2018: 131)

4 Импликатура је „саопштена пропозиција која није експликатура: претпоставка која се искључиво изводи прагматичком инференцијом; говорникова намеравана контекстуална претпоставка (имплицирана премиса) или контекстуална импликација (имплицирани закључак).” (Мишковић-Луковић 2018: 133)

5 Манифестност претпоставке је „[степен до ког је појединац способан да ментално представи неку претпоставку и да је у датом тренутку сматра истинитом или вероватном.” (Мишковић-Луковић 2018: 142)

ad hoc концепата, односно формирање значења специфичног за дати случај употребе израза, а које се конструише на основу кодираниог лексичког концепта, контекстуалних информација и очекиване релеванције (Карстон 2002, Вилсон и Карстон 2007). Овај приступ јасно приказује и осликава флексибилност значења речи, осетљивост на специфичан контекст исказа, као и варијабилност, фамилијарност и фреквентност одређеног значења за различите говорнике једног истог језика (Карстон 2019: 150). Концепт *ad hoc* јесте саопштени концепт који представља конституент пропозиције исказа, а који настаје сужавањем (инференцијални процес при којем долази до сужавања денотације)⁶ и/или ширењем (инференцијални процес при којем долази до ширења денотације)⁷ лексичког концепта који је конституент логичке форме.

За разлику од прототипа у категоризацији који подразумевају асоцијативни приступ концептима и захтевају велико оптерећење меморије, лексичка прагматика предлаже да, уместо похрањених стереотипа, долази до инференцијалног формирања концепата који су привремени и служе датој конкретној вербалној размени (Мишковић-Луковић 2018). Ови концепти се могу изгубити након што су послужили сврси у датом контексту или се пак могу похранити у меморији у зависности од фреквентности употребе, што је у директној вези са рутинизацијом одређених израза у датој заједници. Овај лексичко-прагматички приступ значењу заснива се на хипотези о поддетерминацији, према којој значење реченице није пропозиционо и да би се добила потпуна пропозиција исказа, неопходни су прагматички процеси. Уопштено говорећи, логичка форма готово сваког исказа садржи само значењске фрагменте који служе да, у датом контексту, наводе инференцију до намераваног значења говорника.⁸ Лексичко-прагматички процеси подешавања концепата вођени су саговорниковим очекивањем релеванције (као и комуникација уопште). Саговорник прати стратегију најмањег напора и формира хипотеза у складу са степеном њихове приступачности. Овај процес стаје када је очекивање релеванције задовољено или, евентуално, када се не може доћи до намераваног (саопштеног) значења.

Наведени процес подешавања концепата током интерпретације исказа илуструјемо следећим примерима (преузето из Карстон 2019: 155, наш превод):

(1) Борис је нежења.

(2) Борис је дете.

6 Прецизније, „податак из енциклопедијског улаза у концептуалној адреси прелази у логички улаз као дефиниционо својство” (Мишковић-Луковић 2018: 141).

7 Наиме, долази до „занемаривања податка из логичког улаза у концептуалној адреси те одбацивања дефиниционог својства концепта” (Мишковић-Луковић 2018: 141).

8 За детаљније објашњење хипотезе о језичкој поддетерминацији, као и додатне примере, видети Мишковић-Луковић 2018.

Ако претпоставимо да се у оба случаја ради о четрдесетогодишњем човеку, у првом примеру лексички кодиран концепт нежења могао би евентуално да се сузи у зависности од контекста и постане саопштени концепт нежења* (како би денотација обухватала одређену врсту нежењених мушкараца – који је пожељан за брак или пак који цени своју независност и није склон браку). У другом примеру дошло би до ширења кодираног концепта дете у *ad hoc* концепт дете* чија денотација обухвата и неке одрасле људе који се понашају на одређени детињаст начин. Како метафорички изрази нужно укључују прагматички процес лексичког ширења, фокусираћемо се мало више на овај процес. При интерпретацији исказа (2) лексички концепт дете пружа приступ енциклопедијском улазу у којем се налазе општа знања/веровања о деци (укључујући, рецимо, да су млади и да неко о њима мора да се стара, да се и даље развијају физички и емотивно, да се не може од њих очекивати да преузму пуну одговорност за своје поступке и понашања и сл.). Неки од ових елемената енциклопедијског улаза биће доступнији од других у зависности од контекста, односно намераваног значења и биће употребљени као контекстуалне претпоставке/премисе како би се дошло до контекстуалних импликација (рецимо, да се Борис понаша неодговорно). Као што је већ речено, резултат прагматичког процеса онлајн подешавања лексичког значења може да резултира концептом који ће се, након што је послужио интерпретативном процесу, разградити и нестати или може заживети као утврђено значење дате речи што даље условљава настанак полисемичности (Карстон 2019: 157).

Када говоримо о метафори, постоје две основне претпоставке когнитивнопрагматичког приступа: а) постојање континуума случајева од дословне употребе језика преко апроксимације и хиперболе до метафоре и б) контекстуална условљеност интерпретације (Вилсон 2011: 202). Елегантност приступа огледа се управо у чињеници да за објашњење интерпретације недословне и фигуративне употребе језика нису потребни додатни или другачији принципи и механизми од оних које теорија релеванције предвиђа у свом приступу комуникацији (Вилсон и Карстон 2008). Као што смо видели у анализи примера (2) у којем долази до ширења концепта, али и до издавања информација из енциклопедијског улаза које су когнитивно најприступачније за задовољење очекиване релеванције исказа, тако и при интерпретацији метафоричких израза долази до издавања тзв. емергентних својстава. Емергентна својства јесу она својства која се не везују стандардно ни за један појединачни конституент исказа у изолацији (без контекста) нити се могу извести на основу стандардних правила семантичке композиционалности. Присуство контекста утиче на интерпретацију исказа на два главна начина: а) мења степен приступачности информација из енциклопедијског улаза концепта који су конституенти датог исказа (што даље утиче на степен приступачности различитих контекстуалних претпоставки и импликација) и б) поставља одређене циљеве, односно очекивања код саговорника (Вилсон и

Карстон 2008: 20). Емергентна својства, дакле, представљају потенцијално измењена својства из енциклопедијског улаза концепата како би задовољила очекивану релеванцију. Илуструјемо следећим примером (преузето из Вилсон и Карстон 2008: 22, наш превод):

(3) а) Овог хирурга треба отпустити. б) Он је касапин.

Када се процесуира први исказ, активирани су одређене информације из енциклопедијског улаза концепта хирург (да ради у болници, у стерилним условима; оперише људе како би им помогао; сече ткиво на одређен начин; поседује прецизност и вештину и сл.). При интерпретацији другог исказа из (3) активира се саговорничково знање о касапинима и одређене енциклопедијске претпоставке постају мање или више приступачне (да ради у продавници, продаје месо; сече трупе за потребе припремања хране; сече месо на одређен начин; прошао је обуку за то и поседује потребне вештине и сл.). Током прагматичког процеса узајамног подешавања није тешко доћи до интерпретације намеравања од стране говорника да је хирург касапин*, где је касапин* неко ко сече месо на начин који је неадекватан за једног хирурга. Имплицирани закључак јесте да га треба отпустити зато што је касапин*. Међутим, како ово представља поједностављење процеса, јер је чињенично и прагматички немогуће да намеравана интерпретација буде да хирург сече месо на исти начин и са истим циљем као и касапин, морамо проширити објашњење овог процеса и закључити да је намеравани саопштени концепт касапин**, односно да сече месо са прецизношћу и вештином и бригом за последице својих активности која се може уверљиво приписати касапинима и неким хирурзима. Својства као што су 'оперише са одређеним нивоом вештине и сл.', 'оперише на ужасно некомпетентан начин и сл.', 'заслужује да буде отпуштен и сл.' јесу заправо емергентна својства, а која нису део информација у енциклопедијском улазу концепата касапин, касапин* нити касапин** (јер нису примењива на стварне касапине). Ова својства се инференцијално изводе као контекстуалне импликације исказа да је дати хирург касапин**, а у контексту који садржи стандардне енциклопедијске информације о хирурзима⁹.

2.1. Слаби пропозициони ефекти

Говорничково значење може у одређеним случајевима бити у потпуности пренето и дуплирано у уму саговорника, док је у другим случајевима у питању далеко мање одређено значење које се исказом преноси, а

9 Уколико би уместо лексеме *хирург* стајала лексема *патолог*, ситуација би била нешто другачија. Наиме, у зависности од контекста, такође се може указивати негативно на поступање патолога, али у другој мери и другачијем смислу јер патолог ипак ради са неживим телима (као и касапин). Ипак, у наведеном контексту примера (3) манифестним такође постају својства 'патолог ради немарно (на начин карактеристичан за касапина)', 'заслужује да буде отпуштен' и сл.

које се често назива непропозициони¹⁰ ефекат. Креативни метафорички изрази преносе слабе импресије, потенцијално у склопу са сликама, и ови аспекти говорниковог значења зависе од саговорника до саговорника и типично ће активирати перцептивне, емотивне и сензомоторне механизме (Вилсон и Карстон 2019: 31). Оно што се преноси употребом креативних метафора често нема основне одлике говорниковог значења – да се преноси без губитка иједне пропозиције или малог сета пропозиција, да се дуплира у уму говорника и саговорника, те да се додаје у њихово заједничко знање и у даљој конверзацији сматра за датост – већ представља оно што се неретко назива непропозиционим, односно slabим пропозиционим ефектима. За разлику од говорниковог значења, 'непропозиционе' ефекте одликује то што ће различити примаоци поруке различито да их парафразирају. Ниједна коначна парафраза не обухвата све нијансе ових ефеката, па се сматрају ефектима отвореног типа и типично подразумевају активирање перцептивних, емотивних и сензо-моторних механизма (Вилсон и Карстон 2019: 32).

Ови ефекти отвореног типа нису ограничени само на креативне метафоричке изразе, већ су примењиви на све изразе и исказе који изузетно зависе од контекста и неретко од евентуалних индивидуалних знања, сећања и асоцијација. Стога је један од циљева когнитивне прагматике да објасни комплетан опсег интерпретативних ефеката. Заправо, намеравано значење демонстративног чина (било да је показивање или казивање, вербално/невербално и сл.) не састоји се нужно од једне пропозиције (или малог сета пропозиција), већ од низа пропозиција које се могу неодређено разликовати по величини и опсегу (Вилсон и Карстон 2019). Међутим, што је већи опсег намераваних пропозиција то је мања вероватноћа да ће бити дуплиране у свести (свих) саговорника. Вилсон и Карстон (2019) предлажу да циљ говорника није да саговорник усвоји одређени скуп пропозиција и интегрише га у свој когнитивни систем, већ да утиче на саговорникову способност мишљења, односно да утиче на опсег манифестних инференција којима је, у мањој или већој мери, склон да приступи приликом инференцијалног процеса. Демонстративним чином говорник чини доступним велики број различитих информација – перцептивних, емотивних, сензомоторних, као и (у случају вербалне комуникације) језичких и концептуалних – о својим менталним стањима. Пратећи ове информације, саговорник може да изведе закључке о великом броју различитих пропозиција о говорниковом менталном стању, посебно о говорниковим намерама. Наравно, мала је вероватноћа

10 Заправо, постоји термиолошка дилема која се тиче дефинисања непропозиционих ефеката. Пропозиције које описујемо у овом раду спадале би у слабе пропозиционе ефекте према Вилсон и Карстон (2019). Како текст не би био оптерећен дуплирањем термина (непропозициони односно слаби пропозициони ефекти) при цитирању литературе израз *непропозициони* биће стављен под полунаводнике и односиће се на слабе пропозиционе ефекте анализирани у овом раду. У делу где се помињу *прави* непропозициони ефекти наведени термин неће бити под полунаводницима.

да ће све пропозиције бити једнако очигледне и доступне, те ће се и уложени напор при инференцији разликовати и само ће најочигледније и најдоступније претпоставке бити прихваћене од стране саговорника као истините или вероватно истините – постати *манифестне*. Дакле, циљ извођења демонстративног чина није нужно да се саговорник наведе да усвоји одређена веровања, већ да скуп различитих пропозиција учини манифестним саговорнику (Спербер и Вилсон 1986/1995: 38–46, 2015).

Штавише, комуникација може бити јача или слабија у зависности од степена манифесности говорникове намере, што директно утиче на ниво одговорности саговорника при одлучивању које су пропозиције део говорникове намере (Вилсон 2018: 187–190). Велики део инференција не подразумева деривацију експлицитних закључака из експлицитних премиса која прати логиком утврђене кораке (Спербер и Вилсон 2015: 137) и овде се стратегија најмањег напора коју предлаже теорија релеванције, а која је вођена очекивањем релеванције савршено уклапа у приступ когницији према којем и перцепција и памћење великим делом подразумевају инференцију, сензомоторне и емотивне механизме, као и способност читања мисли који су сами по себи инференцијални (Вилсон и Карстон 2019).

3. Анализа

Као што је већ наведено у претходном одељку, код слабих облика комуникације циљ није да се постигне прецизно дуплирање мисли и може се догодити да говорник и саговорник/ци на крају комуникационог чина у виду имају различите чланове скупа пропозиција које су постале манифестне датим демонстративним чином. Ово никако не представља грешку у комуникацији само по себи (Вилсон и Карстон 2019). Свим овим пропозицијама приступа се на основу саговорниковог очекивања релеванције. Када говоримо о религијским текстовима, инференција је вођена јасним контекстом. Слаби пропозициони ефекти могу се често разликовати од једног читаоца до другог у зависности од степена упознатости са датим религијским или поетским дискурсом, општег знања или специфичних контекста са којима јесте или није долазио/ла у додир. Због тога ће когнитивнопрагматичка анализа бити више сконцентрисана на емергентна својства него на слабе пропозиционе/непропозиционе ефекте.

Као што је већ наведено, апелативне форме *Акатиста Пресветој Богородици* узете су за предмет анализе јер представљају експлицитно метафоричке изразе типа *А је Б*, где је А увек Богородица. У овом раду биће спроведена квалитативна анализа ових израза, уз навођење неколико репрезентативних примера као илустрацију. Циљ није исцрпети све атестиране апелативне форме, већ указати на тенденције у тумачењу и интерпретацији, као и испитати домете когнитивнопрагматичког приступа метафори, бар када су у питању поетске/иновативне/креативне метафоре.

Експликатурна анализа¹¹ представља модел лексичке прагматике теорије релеванције према којој се прагматички процеси ојачавања (сужавања) и ослабљивања (ширења) значења третирају на исти начин – као видови прагматичког обогаћења основне пропозиције исказа (Мишко-вић-Луковић 2013: 50). Дакле, према моделу лексичке прагматике описаном у делу 2, конституент пропозиције (и експликатуре) биће *ad hoc* концепт који ће садржати емергентна својства добијена на основу кодираних концепта, контекста, као и различитих других претпоставки којима читалац (или саговорник) може приступити (опште знање, дељено знање заједнице, лични ставови и веровања и сл.). Ова емергентна својства неће нужно бити део информација енциклопедијског улаза за кодирани концепт (видети објашњење за саопштени концепт каспин^{**} у делу 2).

Јасан контекст који ће усмеравати и водити интерпретацију апелативних форми у *Акаџисџиу Пресветџој Богородици* јесте двострук. Као прво, Она је Мајка, извор Божијег оваплоћења и има неоспорно важну улогу у разјашњењу аспекта женског у божанском и функције жене у спасењу човековом (Бенко 2004). Други битан аспект религијског дискурса о Богородици у оквиру ког се и врши интерпретација ексцерпираних примера јесте Њена девичанска природа, која носи обећање новог стварања (Бенко 2004). Имајући ово у виду, апелативне форме атестиране у нашем корпусу можемо грубо поделити према емергентним својствима на оне где саопштени концепт садржи енциклопедијску информацију 'пружање помоћи и заштите' и оне где је '(најава) несазнатног' најприступачнија контекстуална претпоставка.

Ако погледамо примере у којима се Богородица изједначава са лексемама из семантичког поља борба и спасење, није тешко извести емергентно својство које је у основи саопштеног (*ad hoc*) концепта:

мноџооилакивани ѡразе демонима/ Одбрано од невидљивих нейријаџеља/ нейпобедива Смелосџи айосџола/ Обарање демона/ Еве од суза избављење/ целом свеџу Умилосџивљење/ Божија наклоносџи према смрџинама/ Оџиварање рајских враџа/ Водиџо верних невиносџи/ Уздизање људи/ Заклоне свеџу шири од облака/ Умилосџивљење ѡраведноџа Судије/ Оџрошџају мноџим пресџуиџницима/ Человоџо духовноџ обновљења/ Похвало богџојаџљивих свеџџеника/ џела моџа Исцељење/ душе моје сџасење и др.

У наведеним примерима кодирани концепт у оквиру свог енциклопедијског улаза, а на основу датог контекста употребе, може садржати својство '(онај који пружа) помоћ/заштиту'. На пример, лексички концепти одбрана, избављење, исцељење, заклон и др. садржаће ово својство у свом енциклопедијском уносу¹², као и њима саопштени концеп-

11 За детаљније објашњење модификоване имплицатурне анализе и експликатурне анализе (као и имплицатурне анализе у оквиру Грајсове прагматике) видети Мишко-вић-Луковић (2013).

12 Где би за лексички концепт одбрана логички унос био инференцијално правило са излазом нека врста мере заштите, за избављење спасење (од невоље) на неки начин,

ти. С друге стране, лексички концепти пораз (демонима) или обарање (демона) неће нужно садржати наведено својство, већ се ово својство интерференцијално изводи као контекстуалне импликације исказа да је Богородица пораз (демонима)**, односно обарање (демона)** а у контексту који садржи стандардне енциклопедијске информације о Богородици.

Поред горе наведених примера, у нашем корпусу постоје и други језички изрази који активирају контекстуалну импликацију да је Богородица она која пружа заштиту и/или избављење. Наиме, изрази у којима Богородица изједначава са лексичким концептима који се односе на *грађевину*, али и на *земљу*, *биљку* и *храну*, такође као резултат интерпретативног процеса могу имати (поред осталих импликација) контекстуалну импликацију 'Богородица пружа заштиту/помоћ/избављење'.¹³

*Мостје који преводи са земље на небо/ Торе разумних оваца/ јака Тврђаво вере/ ођњени Сѣубе који показује љути онима у шами/ Врати величанствене шајне/ Пристианиште бродара кроз животи/ Сѣубе девојаштва/ Врати спа-сења/ нејоколебљива Куло Цркве/ неразрушава Тврђаво царства
Њиво која произведе обиље милосрђа/ Земљо обећана/ Земљо из које ипече мед и млеко/ Дрво краснога плода којим се хране верни/ Дрво доброг хлада, под које се склањају многи/ Триезо, која носи мноштво милости/ Храно замени мане*

Осим наведених изрази, пример *Муњо која просветљујеш душе*, који садржи лексему из семантичког поља *светлост* (или *природна појава*) такође чини манифестном исту контекстуалну импликацију. У религиозном дискурсу вера је нераскидиво повезана са избављењем и спасењем, те језички изрази попут *тврђаво вере*, *Врати величанствене шајне* или *нејоколебљива Куло Цркве* у датом контексту чине изразито манифестним контекстуалне импликације у вези са заштитом и спасењем. Међутим, већ се у овој групи примера уочава да одређени изрази пружају приступ и другим контекстуалним импликацијама. Рецимо, управо исти израз *Врати величанствене шајне* чини доступним емергентно својство 'најава несазнатног'. Наиме, у контексту текста који је предмет анализе, а како је већ наведено, Богородица је место очовечења Бога, пут божанског ка нама, али и „прозор” у божанско. Као таква, и сама је *несазнатна*. И други изрази у којима се Богородица изједначава са лексичким концептима који се односе на *грађевину*, односно *биљку/плод*, те *садржавање* чине манифестном управо ову контекстуалну импликацију:

*Дворано бесемене удаје/ Шатиоре Бога Речи/ Лозо неуVELO изданка/ Тековино бесмртног плода/ Лествице Небеска којом сиђе Бог
Ушробо божанског оваплоћења/ Сместишће несместивоџ Бога/ Пресвета Колеснице Онога Који је са Херувимима/ преславно Станиште Онога Који*

за концепт исцељење побољшање (здравственог) стања на неки начин, за концепт заштита одбрана неке врсте итд.

13 У оквиру ових примера издваја се израз *Цвете некролазности*, који би припао групи примера у којима се као емергентно својство издваја 'оно што је (најава) несазнатно(г)'.

*је са Серафимима/ Сасуде Божије мудрости/ Ризницо Његовог промисла/
Чашо, Која шочи радост/ Ковчеже поклањени Духом/ Ризницо живоїа*

У овим примерима се, услед специфичног контекста, занемарују подаци из логичких улаза лексичких концепата дворана, шатор, лоза и др. и одбацују сама дефинициона својства концепата како би саопштени концепти дворана**, шатор**, лоза** и др. учинили манифестном намеравану контекстуалну импликацију. У оквиру групе примера који се односе на семантичко поље *садржавања* искључиво религиозни контекст, те упознатост читаоца са основним поставкама хришћанства и ликом и улогом Богородице, чини манифестном и изузетно приступачном контекстуалну импликацију 'Богородица је најављива/оваплоћење несазнатног'. Степен удаљености датог емергентног својства од својстава која се могу наћи у оквиру енциклопедијског улаза кодираних концепата у наведеним изразима јако је изражен и може се рећи да контекстуална импликација посредни не би била могућа изван дискурса о хришћанству.

Примери у којима се налазе изрази из семантичког поља *светлости* такође упућују на емергентно својство '(најављива) несазнатног'.

*Зраку Духовног Сунца/ Сјају Незалазне Светлости/ Муњо која просветљује
јеш душе/ Звездо која објављује сунце/ светила Ознако благодати/ Зоро та-
јанственог дана*

Као место безгрешног зачећа и рођења, у религијском дискурсу Богородица не само да најављује несазнатно/божанско већ је и сама несазнатна, недокучива тајна:

*Висино недосижна људским помислима/ Дубино недогледна и анђeosким очи-
ма/ Поверенице тајанственог савета/ Главни од догмата Његових/ Чудо о
коме много говоре анђели/ већа од светиње над светињама*

Сва наведена својства на великом су степену уопштености. Намеравани (саопштени) концепти јесу конституенти пропозиције исказа, али контекстуалне импликације које чине доступним читаоцу (саговорнику) ипак ће у анализираним случајевима умногоме зависити од контекста рецепције текста. Оно што се намеће као надређено емергентно својство јесте 'доброта/врлина', и то у мери непојмљивој/несазнатној човеку (нпр. изрази попут *Венче уздржљивости*, *Веро у оно о чему треба ћушати*, *Љубави која сваку жудњу побеђује* и др.). Управо је ова контекстуална претпоставка – 'Богородица поседује (немерљиву/непојмљиву) доброту/врлину' – доступна свим примаоцима текста без обзира на њихову упознатост са религиозним контекстом и мариолошким аспектима самог анализираниог текста.

Поред емергентних својстава апелативних форми, у *Акаџисџу Пресветлој Богородици* ови изрази чине манифестним, у мањој или већој мери, и слабе пропозиционе ефекте, а у складу са специфичним доступним контекстима појединачних читалаца. Слаби пропозициони ефекти готово у целости падају на одговорност примаоцу текста/исказа и готово

је немогуће извршити адекватну анализу истих. Наиме, у оквиру наведених примера одређеним примаоцима текста приликом процеса инференције манифестне могу бити пропозиције које се тичу квалитета самог Богородичиног бића, односно, специфичне природе њеног рађања. У истом смислу анализирани апелативне форме формално везане за Богородицу уједно се односе и на самог њеног сина, јер је целокупна мариологија сконцентрисана на христологију. Такође, одређеним примаоцима текста могу постати манифестне и пропозиције које се тичу Богородичине љубави према Христу, патње због његовог страдања, те њене посредничке улоге у самој цркви. Заправо, намера свих ових апелативних форми, односно именовања, јесте раскривање догме о Божјем оваплоћењу, јер је целокупно њено биће сконцентрисано у датом моменту (в. Ранер 1980). Такође, дате апелативне форме истичу и Богородичину везу са наслеђем старог завета који се њеним рађањем остварује у Новом. Због тога ће одређеним примаоцима текста, у зависности од познавања наведених аспеката мариологије, манифестне бити и слабо саопштене пропозиције које употпуњују Богородичину позицију у историји спасења из перспективе литургијске заједнице која даје текст прима.

На крају ћемо се осврнути и на непропозиционе ефекте који могу бити део резултата инференцијалног процеса интерпретације ексцерпираних примера. Прави непропозициони ефекти тичу се менталних слика (енгл. *mental imagery*) које у одређеним контекстима представљају битан део намеравањег уноса и умногоме ће зависити од примаоца исказа/текста. Можемо претпоставити да наведени непропозициони ефекти јесу део намеравањег уноса јер религиозни текстови неретко имају циљ да саопште, поред сета намераваних (слабих) пропозиција, менталне слике које су евидентне у оквиру примера ексцерпираних у нашој анализи. Наведени ефекти нису нужно 'подређени' емергентним својствима или слабим пропозиционим ефектима. Заправо, резултат инференцијалног процеса у оквиру примера који су предмет наше анализе представља скуп пропозиција које могу бити – у мањој или већој мери, а у зависности од примаоца текста – махом слаби пропозициони ефекти, али и непропозициони ефекти у виду менталних слика. Оно што се може испитати, а чему је у овом раду била поклоњена највећа пажња, јесу потенцијална емергентна својства која се генерирају на основу кодираног концепта, непосредног језичког контекста, али и ширег религијског контекста.

4. Закључак

Једна од основних карактеристика слабе комуникације јесте већа одговорност саговорника или читаоца за долажење до намераваних контекстуалних импликација. Искази који садрже метафоричке изразе имају слабију експликатуру, а слабљење експликатуре посебно је изражено када су у питању поетске и креативне метафоре. У оваквим случајевима сасвим је могуће да су у питању интерпретативно употребљени изрази и

да је посреди модификована експликатурна анализа (в. Мишковић-Луковић 2013, 2018), али ово питање превазилази границе наше анализе. Код слабих облика комуникације неће се све намераване пропозиције дуплирати у уму саговорника или читаоца. Којим контекстуалним претпоставкама ће се приступити у процесу интерпретације умногоне зависи од разноврсних склоности примаоца поруке. У нашој анализи издвојили смо контекстуалне претпоставке које су на веома општем нивоу, а које сам контекст чини доступним у интерпретативном процесу. Као надређено емергентно својство којем се може приступити чак и без поседовања посебног знања о хришћанству и мариологији издвојено је 'поседовање (непојмљиве) доброте/врлине'. Са slabим пропозиционим ефектима ова разлика је још израженија. Дакле, којим пропозицијама из спектра намераваних пропозиција ће дати прималац текста приступити у огромној мери ће зависити од специфичних знања, веровања и склоности које саговорник/читалац поседује.

Анализа спроведена у овом раду потврђује адекватност теорије релеванције и приступа из позиције лексичке прагматике јер наведени приступ пружа принципе и механизме за објашњење и слабих видова комуникације.

Осим слабих пропозиционих ефеката описаних у овом раду, треба поменути и улогу менталних слика¹⁴ у процесу разумевања. Код сликовитих и креативних метафора, бар за један део саговорника/читалаца, сама слика (рецимо *враћа*, *лађе* или *мост* из наших примера) биће упечатљивија и когнитивно доступнија од било које саопштене импликације (Вилсон и Карстон 2019, Карстон 2018). Вилсон и Карстон (2019) издвајају две главне импликације када су метафорички изрази у питању: 1) интерпретација иновативних/креативних метафора дуже траје и когнитивно је „скупљи” процес од интерпретације познатих/окамењених метафора и 2) иновативне/креативне метафоре изазивају далеко већу и дужу активацију сензо-моторних делова мозга од познатих/окамењених метафора. Оне даље сматрају вероватном хипотезу да додатно време и напор уложен у процесуирање креативних метафоричких изрази омогућава или олакшава свесну манипулацију менталним сликама. Менталне слике могу повећати степен манифестности низа пропозиција које доприносе релеванцији исказа или текста и стога могу бити прихваћене као слабо саопштене имплекатуре (Карстон 2018). Овде је још битно напоменути да би наведени примери потенцијално били атрибутивни концепти за говорнике који су агностици, атести или припадници друге религије, те овакви случајеви треба да буду предмет засебне анализе.

Питање дистинкције између дескриптивне (експликатурна анализа) и интерпретативне (модификована експликатурна анализа) употребе језика управо је питање које се може истражити на корпусу примера

14 Менталне слике заједно са афективним стањима често се називају правим непропозиционим ефектима (Вилсон и Карстон 2019, Карстон 2018)

креативних и поетских метафора. Ово питање, заједно са питањем улоге менталних слика и афективних стања (као правих непропозиционих ефеката) тема су за нека потоња когнитивнопрагматичка истраживања метафоричких израза.

КОРПУС

Акатист Пресветој Богородици, преузето са: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajp-cglclefindmkaj/https://radiosvetigora.files.wordpress.com/2010/03/akatist-presvetoj-bogorodici.pdf>

ЛИТЕРАТУРА

- Бенко 2004: Stephen Benko, *The Virgin Goddess: Studies in the Pagan and Christian Roots of Mariology*, Boston: Brill Leiden.
- Бера Морено 2007: R. E. Vega Moreno. *Creativity and convention: The pragmatics of everyday figurative speech*. John Benjamins, Amsterdam.
- Вилсон 2011: D. Wilson, Parallels and differences in the treatment of metaphor in relevance theory and cognitive linguistics, *Intercultural Pragmatics*, 8(2), 177-196.
- Вилсон 2018: D. Wilson, Relevance theory and literary interpretation. *Reading beyond the code: Literature and relevance theory*, 185-204.
- Вилсон и Карстон 2006: D. Wilson, and R. Carston. Metaphor, relevance and the 'emergent property' issue, *Mind & Language*, 21(3), 404-433.
- Вилсон и Карстон 2007: Wilson, D., Carston, R. A unitary approach to lexical pragmatics. *Pragmatics*, Palgrave Macmillan. 230-259
- Вилсон и Карстон 2008: Wilson, D., Carston, R. Metaphor and the 'emergent property' problem: A relevance-theoretic treatment. *The Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication*, 3(2007), 1-40.
- Вилсон и Карстон 2019: Wilson, D., Carston, R. Pragmatics and the challenge of 'non-propositional' effects. *Journal of Pragmatics*, 145, 31-38.
- Карстон 2002: Carston, R. *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication*, Blackwell Publishing.
- Карстон 2010: R. Carston, Metaphor: Ad hoc concepts, literal meaning and mental images, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 110(3), 295-321.
- Карстон 2018: Carston, R. Figurative language, mental imagery, and pragmatics. *Metaphor and Symbol*, 33(3), 198-217.
- Карстон 2019: Ad hoc concepts, polysemy and the lexicon. In K. Scott, B. Clark & R. Carston (Eds.), *Relevance, pragmatics and interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 150-162.
- Кликовац 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Лејкоф и Џонсон 1980/2003: G. Lakoff, and M. Johnson, *Metaphors We Live by*, Chicago: London: The University of Chicago Press.
- Мишковић-Луковић 2018: M. Mišković-Luković, *Pragmatika*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.

- Мишковић-Луковић 2013: M. Mišković-Luković, Od fikcije ka realnosti: leksika kao osnova za generiranje stereotipa, U: B. Mišić Ilić i V. Lopičić (ur.), *Jezik, književnost, vrednosti: zbornik radova. Jezička istraživanja*, Niš: Filozofski fakultet. 47–63.
- Ранер 1980: Rahner. K. *Marija, majka Gospodinova: teološka razmatranja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980.
- Спербер и Вилсон 1986/1995: D. Sperber, and D. Wilson, *Relevance: Communication and cognition*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Спербер и Вилсон 2015: D. Sperber, D. Wilson. Beyond speaker's meaning. *Croatian Journal of Philosophy*, 15(2 (44)), 117–149.

PRAGMATIC ASPECTS OF APPELLATIVE FORMS IN THE AKATHIST TO OUR MOST HOLY LADY MOTHER OF GOD

Summary

Appellative forms in the Akathist to our Most Holy Lady Mother of God represent metaphorical (rarely metonymic) expressions of the form *A is B* in an obviously explicit way. The aim of the research in this paper is to examine the interpretive mechanisms used in the processing of poetic metaphors which represent an extremely creative use of language. The focus of the paper is on the emergent properties and weak propositional effects. The analysis shows that the emergent properties common to several semantic domains attested in the corpus can be grouped into two main branches - *providing help and protection* and *(announcing) the unknowable*. Due to the nature of the text and the expressions thereof, which represent distinctly poetic metaphors, the emergent properties (contextual implications) are of a very general type, one can single out the "superior" property *possessing (immeasurable) goodness/virtue*. Similarly to the emergent properties, the weak propositional effects are in accordance with the discursive features of the text and form a rich image scheme. Also, the different propositions generated during the process of interpretation depend heavily on general knowledge and communal common ground, which is the reason for conduction the analysis within a presupposed religious context of reception.

Keywords: creative/poetic metaphors, relevance theory, emergent properties, weak propositional effects, Mariology

Nina Ž. Manojlović
Jelena M. Josijević

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Андрићев институт, Андрићград

**ДОБРИ, НОРМАЛНИ, ПОШТЕНИ, ПОЖРТВОВАНИ
У КЊИЖЕВНОСТИ, ЈЕЗИКУ И УМЕТНОСТИ**

Зборник радова са научног округлог стола *ДОБРИ, НОРМАЛНИ, ПОШТЕНИ, ПОЖРТВОВАНИ У КЊИЖЕВНОСТИ, ЈЕЗИКУ И УМЕТНОСТИ*, одржаног у оквиру XVIII међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност (Крагујевац/Андрићград, 10–12. новембар 2023) и то као резултат рада на пројекту КЊИЖЕВНО-ЛИНГВИСТИЧКО-КУЛТУРОЛОШКА ХУМАНО(ПО)ЕТИКА: ДОБАР – ЛОШ, ЗАО Центра за научноистраживачки рад Филолошко-уметничког факултета 2023–2024.

Уредници

Др Тања Танасковић, доцент
(*госић-руководилац пројекта*)

Др Милош Ковачевић, редовни професор
(*руководилац пројекта*)

Др Драган Бошковић, редовни професор
(*руководилац пројекта*)

Др Никола Бубања, редовни професор
(*руководилац пројекта*)

Лектура и коректура текста
Мср Милојка Рибач

Лектура и коректура радова на енглеском
Проф. др Даница Јеротијевић Тишма

За издавача
Зоран Комадина, редовни професор
декан Филолошко-уметничког факултета

Технички уредник
Стефан Секулић

Штампа
Донат Граф, Београд

Тираж
150

ISBN
978-86-80596-36-5 (низ)
978-86-80596-70-9